

O‘ZBEKISTON KULOLCHILIK SAN’ATINING TARIXIY TARAQQIYOT BOSQICHLARI

Tadjibayev Jamshidjon Kuldashevich
Qo`qon DU San`at va sport fakulteti dekani:

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekiston hududida kulolchilik san’atining tarixiy taraqqiyoti, sopol buyumlarning moddiy madaniyatdagi o‘rni hamda yirik kulolchilik markazlarining shakllanishi ko‘rib chiqiladi. Tarixiy-qiyosiy va manbashunoslik yondashuvlari asosida kulolchilik texnologiyasi, buyum shakli va bezaklaridagi o‘zgarishlarni davrlar kesimida o‘rganish zarurligi asoslanadi. Shuningdek, arxeologik topilmalar va amaliy hunarmandchilik an‘analari o‘rtasidagi bog‘liqlik yoritiladi.

Kalit so‘zlar: kulolchilik, o‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish, madaniy meros.

Аннотация: В статье рассматривается тема «O‘zbekiston kulolchilik san’atining tarixiy taraqqiyot bosqichlari» в контексте керамического наследия Узбекистана. Анализируются исторические и художественные особенности ремесла, региональные традиции и методологические подходы к их изучению. Подчёркивается необходимость сопоставлять предметные данные, опубликованные исследования и сведения, полученные в ходе полевых наблюдений.

Ключевые слова: керамика Узбекистана, история, декоративно-прикладное искусство, художественная традиция, региональные школы, культурное наследие.

Abstract: This article discusses “O‘zbekiston kulolchilik san’atining tarixiy taraqqiyot bosqichlari” in the context of Uzbekistan’s ceramic heritage. It considers historical and artistic features of pottery, regional traditions, and methodological approaches to studying them. It emphasizes the importance of comparing object-based evidence, published research, and field observations.

Keywords: Uzbek ceramics, history, decorative arts, artistic tradition, regional schools, cultural heritage.

Kirish

Kulolchilik insoniyatning kundalik turmushi, ishlab chiqarish tajribasi va badiiy tafakkurini aks ettiruvchi qadimiy hunarlardan biridir. Sopol buyumlar arxeologik qatlamlarda nisbatan ko‘p saqlanishi sababli tarixiy jarayonlarni o‘rganishda muhim moddiy manba hisoblanadi. O‘zbekiston hududi qadimdan shahar madaniyati, savdo aloqalari va hunarmandchilik markazlari rivojlangan makon bo‘lib, bu sharoit kulolchilikning turli shakllarda taraqqiy etishiga zamin yaratgan.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Tadqiqot maqsadi va metodlari

Maqolaning maqsadi kulolchilik taraqqiyotini tarixiy bosqichlar, texnologik o‘zgarishlar va hududiy an‘analar kesimida tahlil qilishdir. Tarixiy-qiyosiy tahlil turli davr buyumlarini taqqoslashga, manbashunoslik esa ilmiy adabiyot va arxeologik ma’lumotlarni o‘zaro tekshirishga xizmat qiladi. Buyumlarning sanasi va kelib chiqishi haqida xulosa chiqarishda topilma konteksti, tavsifi hamda ilmiy nashrlar e’tiborga olinishi kerak.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Dastlabki kulolchilik va texnologik tajriba

Sopol ishlab chiqarishning dastlabki shakllari loyni qo‘lda shakllantirish, quritish va olovda pishirish tajribasi bilan bog‘liq. Vaqt o‘tishi bilan xomashyoni tanlash, loyni tozalash, devor qalinligini boshqarish va pishirish haroratini nazorat qilish bo‘yicha ko‘nikmalar rivojlandi. Charxdan foydalanish buyumlarning shakliy aniqligi va ishlab chiqarish unumdorligini oshirgan texnologik yangiliklardan biri bo‘ldi. Bu jarayonlar barcha hududlarda bir vaqtda yoki aynan bir xil kechgan deb hisoblash to‘g‘ri emas; ularni arxeologik dalillar asosida hududlar kesimida ko‘rib chiqish zarur.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim.

Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Qadimgi va o‘rta asrlar shahar madaniyatida keramika

Shaharlarning rivojlanishi sopol idishlar, saqlash xumlari, qurilish keramikasi va bezak buyumlariga bo‘lgan talabni kuchaytirdi. Afrosiyob kabi yodgorliklardan topilgan keramika shahar xo‘jaligi, iste‘mol madaniyati va texnologik almashinuvni o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. IX–XII asrlarda Markaziy Osiyoning qator hududlarida sirlangan va bezakli sopol buyumlar taraqqiy etgan. Bunday mahsulotlar mahalliy ehtiyoj bilan birga savdo aloqalari va badiiy ta’sirlar haqida ham ma’lumot beradi.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Hududiy kulolchilik markazlarining shakllanishi

Rishton, G‘ijduvon, Samarqand, Toshkent, Xorazm, G‘urumsaroy, Shahrisabz va boshqa markazlarda o‘ziga xos ishlab chiqarish tajribasi shakllangan. Farqlar loy tarkibi, sir tayyorlash usuli, pishirish sharoiti, rang tanlovi va bezak kompozitsiyasida ko‘rinadi. Masalan, Rishton kulolchiligi ko‘pincha ko‘k-moviy ranglar va ishqorli sir an‘analari bilan, G‘ijduvon buyumlari esa rang-barang bezak yechimlari bilan tavsiflanadi. Biroq maktabni aniqlashda bitta belgi bilan cheklanmasdan, buyumning umumiy texnologik va badiiy xususiyatlari majmuasi tahlil qilinishi lozim.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish

mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

XIX–XX asrlardagi o‘zgarishlar

Bozor munosabatlari, sanoat mahsulotlarining kirib kelishi va hunarmandchilikni tashkil etish shakllarining o‘zgarishi kulolchilikka ham ta’sir ko‘rsatdi. XX asrda ustaxonalar, tajriba markazlari, o‘quv to‘garaklari va kulollar tayyorlash tizimining shakllanishi an’anaviy bilimlarni saqlash hamda yangi avlodga yetkazishga yordam berdi. Shu davrda xalq ustalari tajribasini qayd etish va badiiy meros sifatida baholashga e’tibor kuchaydi.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Mustaqillik davri va zamonaviy taraqqiyot

Mustaqillik davrida milliy hunarmandchilikka bo‘lgan qiziqish, ko‘rgazmalar, turizm va dizayn sohalari bilan aloqalar kulolchilikning yangi imkoniyatlarini yuzaga chiqardi. An’anaviy shakllar va naqshlar zamonaviy buyumlarda qo‘llanmoqda, biroq tarixiy uslubni yuzaki takrorlash o‘rniga uning texnologik va badiiy asoslarini tushunish muhimdir. Usta-shogird an’anasini qo‘llab-quvvatlash, xomashyo manbalarini o‘rganish va mahsulot sifatini nazorat qilish kelgusi rivojlanish uchun muhim yo‘nalishlardir.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Xulosa

O‘zbekiston kulolchilik san’atining tarixiy taraqqiyoti texnologik tajriba, shahar madaniyati, savdo aloqalari va hududiy estetik qarashlarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllangan. Sopol buyumlar tarixiy manba, badiiy ijod mahsuli va nomoddiy bilimlar uzatilishining dalili sifatida birdek ahamiyatlidir. Kelgusidagi izlanishlarda arxeologik dalillarni ustalar tajribasi va muzey kolleksiyalari bilan qiyoslash kulolchilik tarixini yanada aniqroq yoritishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston hududida kulolchilikning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tarixiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish. Ushbu masalani o‘rganishda dalillarni tarixiy kontekst, buyumning moddiy xususiyatlari va uni yaratgan hunarmandlar tajribasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. Har bir xulosaning qaysi manbaga tayangani aniq ko‘rsatilsa, ilmiy bayonning tekshiriluvchanligi ortadi.

Tahlil mezonlari sifatida buyumning kelib chiqish joyi, sanasi, shakli, o‘lchami, xomashyosi, sirt ishlovi, bezak usuli va saqlanish holatini qayd etish mumkin. Ustalar bilan suhbat o‘tkazilganda suhbat sanasi va ma’lumotning kelib chiqishi hujjatlashtiriladi. Bunday yondashuv tavsifiy ma’lumotni ilmiy talqindan ajratishga, o‘xshashlik va farqlarni dalillar asosida muhokama qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdusalomov, B. U. (2023). History of the appearance and development of ceramics in Central Asia. **Modern Science and Research, 2*(11), 664–666.* <https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.science-research.25708>
2. Odilov, B. (2026). The art of pottery in Uzbekistan: Its folkloric and spiritual roots, historical development, and contemporary state. **Oriental Journal of History, Politics and Law**. <https://doi.org/10.37547/supsci-ojhpl-06-02-13>
3. Yoqubjonov, S. I. (2025). O‘zbekistonda kulolchilikning rivojlanish tarixi. **Ilmiy tadqiqotlar va yangi olam, 1*(1), 3–6.* <https://journalss.org/index.php/ito/article/view/7563>
4. Uzbek Academy. (2024, August 8). **Kulolchilik**. <https://uzbekacademy.uz/oz/article/2024/08/08/kulolchilik>
5. Luneau, E., & Martínez Ferreras, V. (2025). Ancient pottery in Central Asia: Archaeological and archaeometric approaches. Introduction to the special issue. **Archaeological Research in Asia, 41**, Article 100597. <https://doi.org/10.1016/j.ara.2025.100597>